

Gáspár Ferenc

Magyar pikareszk

Barna Imre: Kérdezd meg tőle

Mintha *A tizedes meg a többiek*et olvasnánk újra egy sokkal modernebb változatban, egy izgalmas és vérbő pikareszk regényt, ahol ugyan a Don Quijote-i főhős nem saját jószántából indul útnak, de hát a huszadik század első felének kaotikus világában ez az adomány – hogy maga dönt a sorsa felől –, nem mindig adódott meg az embernek.

Barabás Endre sem saját maga dönt Barna Imre most megjelent regényében, melyben tulajdonképpen a saját apja történetét írja le, néhol vele beszélgetve, többnyire viszont egyes szám első személyben, az apa szemszögéből látjuk, izguljuk végig az eseményeket.

Filmgyanús – mondta egy közeli barátom, mikor áradozva meséltem erről a regényről, az oroszul, németül egyaránt jól beszélő főhősről, aki 1922-ben születik meg Moszkvában, mert zsidó származású apja első világháborús hadifogsága idején találkozik az orosz Irinával, és a gyermekük világrajövetele után egy fogolycsere egyezmény segítségével jut haza szüleivel együtt Budapestre. Később a felcseperedő Endre, a hatvani gimnázium tanulója, zsidóként és lelkes magyarként már a harmincas években is számára nehezen érthető helyzetekbe kerül, többféle identitás és családi titok érleli ifjú lelkét. Néha szinte várja, hogy apja megossza vele ezeket a titkokat, miért emlegeti anyja testvére, az orosz Olga néni nosztalgikusan a zsidó pogromokat vezető nagybácsit, a rettegett Fekete Százak tagját, és miért kellett Olga néni szerint a nagybácsi miatt menekülni Oroszországból, mikor ő úgy tudja, hogy édesanyja apja feleségeként egy akkori fogolycsere egyezmény keretében érkezett Magyarországra? Ráadásul az ifjú Endrét néha még elkapja a világháborús propaganda, Hitler beszédeit hallgatva még az újraszerveződött Rongyos Gárdába is szeretne bejelentkezni, hogy harcoljon Kárpátalja visszaszerzéséért. Persze gyorsan jön a kiábrándulás: Teleki Pál döntése nyomán zsidók, tehát Endre sem lehet cserkész, ugyanakkor, ha zsidó barátai megverik kártyában, apja félig-meddig tréfásan így rója meg: – Zsidókkal sose ülj le, mindig ők fognak nyerni.

Mintha ő nem lenne az. Endre egyre várja a tisztító beszélgetést, de mindez csak a sorozása előestéjén következik be, akkor, amikor ő már ízig-vérig azonosulni akar a zsidó sorssal. Ekkor mondják el a szülei, hogy a vér szerinti apja nem az, aki felnevelte, hanem annak a bizonyos nagybácsinak a fia, aki üldözte a zsidókat és a bolsevikokat Oroszországban. Ezért is utálja mostanában már az anyja annyira a zsidókat – hiszen a fia igazából nem Ábrahám és Jákob utóda, ő meg időközben elvált a férjétől –, és ha most Endre Andrejként belépne az orosz emigránsokat toborzó SS-be, akkor az ismerős Szergij atya kiállítaná neki utólag a pravoszláv keresztlevelet, és mentesülne a munkaszolgálattól.

Ez természetesen sok egy fiatalembernek. Egyik pillanatról a másikra nem változtathatja meg az identitását. Csak azért is zsidó marad, döntötte el magában, mint ahogy azt is: megszökik majd, átáll az oroszokhoz, és velük együtt harcol majd a német megszállók, a nácik ellen.

Ez persze naiv elképzelés, de természetesen Abszurdisztánban, vagyis Szovjetunióban minden megtörténhet. Bár a szökése után az oroszok először kémnek gondolják – kiválóan beszél oroszul és németül, ráadásul zsidó és magyar! –, és bevágják egy hadifogoly transzportba, később pedig egészen elképesztő kalandok történnek meg vele. Mintha Rejtő Jenőt, vagy a már említett Dobozy-művet olvasnánk újra. Még szerelmes is lesz egy orosz vizsgálótisztnőbe, s mire észre venné magát, háromezer fős német hadifogolytábor parancsnoka őrnagyi rangban. Sokáig nyilván nem élvezheti ezt a kiváltságos helyzetet a zűrzavar országában, nagy zuhanás lesz belőle, ám végül mégiscsak hazajut, ha sérülten, rokkantként is, Magyarországra.

– Isten áldja őrnagy úr – köszön el tőle a fogságban legjobb barátja, a székely Bodor Bence. Nem Isten hozta, mint az Örkény drámájából készült film címében, ám ez a történet is eléggé abszurd ahhoz, hogy méltó párja legyen a halhatatlan író művének.

Barna Imre: Kérdezd meg tőle
Európa Könyvkiadó, Budapest, 2021.